

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА ТА ДЕМОГРАФІЯ

УДК 331.5 (477.8):351.83

НЕОБХІДНІСТЬ СИСТЕМНОГО РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ ЗАХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

© 2015 ІЛЯШ О. І., ЛУПАК Р. Л., КАЧМАР Н. М.

УДК 331.5 (477.8):351.83

Іляш О. І., Лупак Р. Л., Качмар Н. М.

Необхідність системного реформування соціальної політики для забезпечення розвитку ринку праці західних регіонів України

Мета статті полягає у системному представленні концептуальних засад реформування соціальної політики в контексті забезпечення розвитку ринку праці на прикладі західних регіонів України. У результаті дослідження виявлено причини пасивності та фінансової неспроможності існуючої соціальної політики на території західних регіонів України. Доведено необхідність та важливість системного реформування соціальної політики для забезпечення збалансованого розвитку західних регіонів України. Визначено системні вади політики регулювання ринку праці, що посилюють невідповідність галузевої структури зайнятості потребам інноваційного розвитку економіки західних регіонів. До таких критичних соціальних чинників віднесено загострення соціальних проблем відтворення ринку праці, деструктивні зміни соціального та демографічного розвитку прикордонних територій, зниження ефективності превентивних та проактивних заходів політики регулювання регіонального ринку праці, повільні темпи зниження рівня зареєстрованого безробіття та неспроможність активної політики сприяння зайнятості населення, збереження трудонадлишкової кон'юнктури ринку праці, зростання тіньового та неформального сегмента зайнятих. Обґрунтовано, що пріоритетними напрямками активізації впливу соціальної політики на забезпечення збалансованого розвитку західних регіонів України варто вважати реалізацію просторової стратегії розвитку регіональних ринків праці у коротко- та довгостроковій перспективі, посилення впливу освітньої компоненти на формування високоякісного трудового потенціалу і наукове забезпечення у сфері збалансованого розвитку регіону. Відповідно в межах цих напрямів запропоновано заходи, які дозволяють їх досягти. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення пріоритетних напрямів соціальної політики, які будуть враховувати стан ринку праці на окремому етапі його стратегічного розвитку та в межах окремо взятої території, та засобів, що забезпечать їх досягнення.

Ключові слова: соціальна політика, ринок праці, західні регіони України, населення

Табл.: 3. **Бібл.:** 8.

Іляш Ольга Ігорівна – доктор економічних наук, професор, професор, кафедра економіки підприємства, Львівська комерційна академія (вул. Туган-Барановського, 10, Львів, 79005, Україна)

Email: oliai@meta.ua

Лупак Руслан Любомирович – кандидат економічних наук, доцент, доцент, кафедра економіки підприємства, Львівська комерційна академія (вул. Туган-Барановського, 10, Львів, 79005, Україна)

Email: economist_555@mail.ru

Качмар Назарій Мирославович – аспірант, кафедра економіки підприємства, Львівська комерційна академія (вул. Туган-Барановського, 10, Львів, 79005, Україна)

Email: economist_555@ukr.net

УДК 331.5 (477.8):351.83

UDC 331.5 (477.8):351.83

Іляш О. І., Лупак Р. Л., Качмар Н. М. Необходимость системного реформирования социальной политики для обеспечения развития рынка труда западных регионов Украины

Цель статьи заключается в системном представлении концептуальных основ реформирования социальной политики в контексте обеспечения развития рынка труда на примере западных регионов Украины. В результате исследования выявлены причины пассивности и несостоятельности существующей социальной политики на территории западных регионов Украины. Доказана необходимость и важность системного реформирования социальной политики для обеспечения сбалансированного развития западных регионов Украины. Определены системные недостатки политики регулирования рынка труда, которые усиливают несоответствие отраслевой структуры занятости потребностям инновационного развития экономики западных регионов. К таким критическим социальным факторам отне-

Ilyash O. I., Lupak R. L., Kachmar N. M. The Necessity of Reforming the System of Social Policies to Ensure the Labor Market Development in the Western Regions of Ukraine

The purpose of the article is in the system representation of the conceptual foundations for reforming the social policy in the context of ensuring the labor market development on the example of the western regions of Ukraine. The study has identified the causes of passivity and failure of the existing social policy on the territory of the western regions of Ukraine. The necessity and importance of the system reforming of the social policy for ensuring a balanced development of the western regions of Ukraine has been proved. Systemic weaknesses of the labor market regulation policies that enhance the discrepancy of the sectoral employment structure with the needs of the western regions for innovative economic development. Such critical social factors include aggravation of social problems in the labor market reproduction, destructive changes in social and demographic development of the

сены обострения социальных проблем воспроизводства рынка труда, деструктивные изменения социального и демографического развития приграничных территорий, снижение эффективности превентивных и проактивных мер политики регулирования регионального рынка труда, медленные темпы снижения уровня зарегистрированной безработицы и несостоятельность активной политики содействия занятости населения, сохранения трудоизбыточной конъюнктуры рынка труда, рост теневого и неформального сегмента занятых. Обосновано, что приоритетными направлениями активизации воздействия социальной политики на обеспечение сбалансированного развития западных регионов Украины следует считать реализацию пространственной стратегии развития региональных рынков труда в кратко- и долгосрочной перспективе, усиление влияния образовательной компоненты формирования высококачественного трудового потенциала и научное обеспечение в сфере сбалансированного развития региона. Соответственно в рамках этих направлений предложены мероприятия, которые позволяют их достичь. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является определение приоритетных направлений социальной политики, которые будут учитывать состояние рынка труда на отдельном этапе его стратегического развития и в пределах отдельно взятой территории, и средств, обеспечивающих их достижение.

Ключевые слова: социальная политика, рынок труда, западные регионы Украины, население

Табл.: 3. **Библ.:** 8.

Ильяш Ольга Игоревна – доктор экономических наук, профессор, профессор, кафедра экономики предприятия, Львовская коммерческая академия (ул. Туган-Барановского, 10, Львов, 79005, Украина)

Email: oliai@meta.ua

Лупак Руслан Любомирович – кандидат экономических наук, доцент, доцент, кафедра экономики предприятия, Львовская коммерческая академия (ул. Туган-Барановского, 10, Львов, 79005, Украина)

Email: economist_555@mail.ru

Качмар Назарий Мирославович – аспирант, кафедра экономики предприятия, Львовская коммерческая академия (ул. Туган-Барановского, 10, Львов, 79005, Украина)

Email: economist_555@ukr.net

border areas, reducing the effectiveness of preventive and proactive policies of regional labor market, slow pace in reducing the recorded unemployment level and failure of an active policy to promote the population employment, preserving labor surplus conditions in the labor market, growth of the shadow and non-formal segment of the employed. It has been proved that the implementation of the spatial development strategy of regional labor markets in the short and long term prospective, growing influence of the educational components of forming a high-quality labor potential and scientific support in the sphere of the balanced development of the region should be considered the priorities for revitalizing impact of the social policy on ensuring the balanced development of Ukraine's western regions. Accordingly, the measures allowing to achieve them have been proposed in these areas. Prospects for further research in this direction is to identify both the priority areas of the social policy, which will take into account the state of the labour market at a separate stage of its strategic development, and within a particular territory, and the means to achieve them.

Keywords: social policy, labor market, western regions of Ukraine, population

Tabl.: 3. **Bibl.:** 8.

Ilyash Olga I. – Doctor of Science (Economics), Professor, Professor, Department of Enterprise Economics, Lviv Academy of Commerce (vul. Tugan-Baranovskogo, 10, Lviv, 79005, Ukraine)

Email: oliai@meta.ua

Lupak Ruslan L. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Economy of Enterprise, Lviv Academy of Commerce (vul. Tugan-Baranovskogo, 10, Lviv, 79005, Ukraine)

Email: economist_555@mail.ru

Kachmar Nazar M. – Postgraduate Student, Department of Business Economy, Lviv Academy of Commerce (vul. Tugan-Baranovskogo, 10, Lviv, 79005, Ukraine)

Email: economist_555@ukr.net

Вступ. Перетворення соціальної політики на важливу доміную збалансованого розвитку західних регіонів України стримується через пасивність та фінансову неспроможність існуючої соціальної політики, обумовлюється надмірно великою кількістю цілей і малою кількістю засобів їх досягнення, зокрема: відсутністю реальних можливостей для реформування політики регулювання ринків праці; обмеженим впливом регіональної державної політики на підвищення рівня реальних доходів населення та забезпечення соціального діалогу; невідповідністю освітнього потенціалу потребам інноваційного розвитку економіки регіонів, збереженням тенденцій фінансування соціальної сфери в окремих регіонах за залишковим принципом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення передумов та механізмів системного реформування соціальної політики посідає пріоритетне місце у дослідженнях провідних вітчизняних науковців, серед яких Д. Богиня, Н. Болотіна, Н. Борецька, С. Вегера, С. Гончарова, І. Гнибіденко, Д. Дема, Т. Косова, Е. Лібанова, В. Мандибурра, О. Новикова, В. Онікієнко, П. Пилипенко, С. Романенко, І. Сахань, С. Синчук, В. Скуратівський. Серед зарубіжних

сучасних дослідників питаннями соціальної політики займалися такі вчені, як В. Бобков, М. Волгін, В. Галецький, А. Дітон, Т. Заславська, А. Коровкін, М. Красильников, Г. МакТаггарт, А. Мотилієв, Б. Прохоров, Дж. Ю. Стігліц та ін. Однак необхідно врахувати, що існує безліч чинників, які впливають, а отже і змінюють пріоритетні напрями соціальної політики. Так, вагоме значення у розробці соціальної політики займає ринок праці та регіональні особливості його розвитку, що і повинно враховуватись у системі її реформування.

Метою статті є системне представлення концептуальних засад реформування соціальної політики в контексті забезпечення розвитку ринку праці на прикладі західних регіонів України. Тим самим ставляться завдання визначити передумови та дослідити сучасний стан ринку праці західних регіонів України і на основі цього виявити пріоритетні напрями та засоби активізації впливу соціальної політики на забезпечення його розвитку та зростання регіональної економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу. Необхідність системного реформування соціальної політики задля забезпе-

чення збалансованого розвитку західних регіонів України зумовлена різними негативними тенденціями як економічного, так і соціального характеру. Зокрема, тінізацією та системними вадами політики регулювання ринку праці, що посилюють невідповідність галузевої структури зайнятості потребам інноваційного розвитку економіки західних регіонів. Такі вади проявляються у такому:

- загостренні соціальних проблем відтворення ринку праці, деструктивних змінах соціального та демографічного розвитку прикордонних територій, що обумовлені зростанням кількості економічно неактивного населення серед осіб працездатного віку, зменшенням рівня економічної активності та зростанням рівня демографічного навантаження. Наголосимо, що протягом 2014 р. збереглися негативні тенденції зменшення чисельності населення (на 119,2 тис. осіб) та народжуваності (на 2 %) в Україні загалом, Івано-Франківській, Закарпатській та Львівській областях зокрема, які втратили за рахунок депопуляції близько 3,6 тис. осіб, а внаслідок зміни інтенсивності міграцій та збільшення міграційних потоків населення прикордонних районів за кордон – 2,8 тис. осіб, що зумовило загострення проблеми відтворення ринку праці: офіційна частка економічно неактивного населення серед осіб працездатного віку Волинської області перевищувала середній показник по Україні на 4,3 в.п. у Львівській та на 8,6 в.п. у Чернівецькій областях (чисельність економічно неактивного населення працездатного віку демонструє щорічне зростання, починаючи з 2010 р., і складала на початок 2015 р. 28,8 % чисельності населення працездатного віку). Водночас відбулося зростання реальної частки економічно активного населення з урахуванням зайнятості в тіншовому секторі на 4,3 % при загальному зменшенні рівня економічної активності в Україні і, в основному, серед мешканців сільських територій до 62,4 % (на 2,5 в.п.), збільшення кількості економічно неактивних осіб, зневірених у пошуку роботи, на 54,5 % та випередження показника демо-

графічного навантаження на працездатних осіб над середнім по Україні від 1,8 % в Івано-Франківській до 8,5 % у Волинській областях [3];

- зниженні ефективності превентивних та проактивних заходів політики регулювання регіонального ринку праці, зумовленому низьким рівнем взаємодії між державними службами і безробітними, відсутністю можливості тимчасового працевлаштування безробітних, недостатньою підтримкою підприємницької ініціативи серед безробітних, низьким рівнем використання додаткових механізмів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб.

Станом на 1 січня 2015 р. соціально-економічний розвиток України характеризувався негативними тенденціями функціонування ринку праці, якому були притаманні: зменшення у порівнянні з попереднім періодом рівня зайнятості з 60,2 % до 56,6 %, збільшення на 2 % рівня безробіття (за методологією МОП) та збільшення серед цієї категорії безробітних на 1,3 % частки вивільнених з економічних причин, зменшення на 1,5 % частки працевлаштованих державною службою зайнятості осіб [3].

Як видно з табл. 1, такі тенденції спричинили посилення диспропорції у розвитку ринків праці більшості західних регіонів України: рівень працевлаштування у 2014 р. у порівнянні з 2013 р. знизився на 0,8–3,6 в.п. і склав в Івано-Франківській та Тернопільській областях відповідно 29,1 та 31,4 % працевлаштованих (низький рівень працевлаштування незайнятих спостерігався в окремих районах Волинської області – 22,3 %, при зростанні цього показника по області на 1,9 в.п.) і, як наслідок, в окремих районах західних регіонів збереглися ризики збільшення середньої тривалості пошуку роботи (101–143 дні, за середнього показника в регіоні – 4–6 днів). Навантаження на одне вільне робоче місце збільшилося в 1,2–1,5 рази в Івано-Франківській, Львівській, Рівненській та Чернівецькій областях (за одне вільне робоче місце у середньому конкурували 29 безробітних (52 особи в Івано-Франківській області)).

Зважаючи на тенденції окремих показників ринку праці західних регіонів України, можна зробити висновок, що

Таблиця 1

Окремі показники ринку праці західних регіонів України у 2013–2014 рр. *

Західні регіони України													
Волинська		Закарпатська		Івано-Франківська		Львівська		Рівненська		Тернопільська		Чернівецька	
2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Рівень працевлаштування, %													
33,9	36,1	32,6	36,8	32,7	29,1	31,1	33,4	32,7	32,6	32,6	31,4	28,4	29,4
Середній розмір допомоги по безробіттю в останньому місяці року, грн													
990	1071	920	991	941	1000	1008	1125	953	1014	902	1004	967	1076
Навантаження на одне вільне робоче місце (вакантну посаду), осіб													
21	22	16	18	33	52	21	26	15	20	14	13	19	23
Середня тривалість пошуку роботи, дн.													
6	2	4	3	5	4	-	-	4	-	6	4	4	-

* Складено за [6]

повільні темпи зниження рівня зареєстрованого безробіття та неспроможності активної політики сприяння зайнятості населення проявляються у знятті штучних обмежень щодо зростання циклічного безробіття, дефіцитності інвестицій для створення нових робочих місць, недостатності досвіду роботи обласних служб зайнятості в умовах системної кризи ринку праці, погіршенні дисципліни та відповідальності органів місцевого самоврядування.

Наголосимо, що вкрай низьким (16,8 %) зберігається рівень працевлаштування тимчасово переселених людей у Львівській області (в Україні – 13,4 %), оскільки кожен другий з цієї категорії пріоритетним регіоном для працевлаштування обирає Львівську область.

Попри окремі позитивні зрушення на ринку праці, з табл. 2 бачимо, що рівень зайнятості працездатних осіб, як один із головних індикаторів ринку, знизився в середньому на 3–4 в.п. (до 59 % в Івано-Франківській та 57 % у Чернівецькій областях), при цьому, у структурі зайнятого населення майже 85 % складають наймані працівники, лише 1 % – роботодавці, 14 % – самозайняті особи; рівень безробіття збільшився на 1,5–2,5 % (найвищий показник спостерігався у Рівненській та Тернопільській областях – 11,7 та 12 % відповідно).

Результати дослідження свідчать про високу ймовірність збільшення у 2014 р. рівнів зареєстрованого безро-

Таблиця 2

Показники зайнятості та безробіття в західних регіонах України у 2013–2014 рр.*

Західні регіони України													
Волинська		Закарпатська		Івано-Франківська		Львівська		Рівненська		Тернопільська		Чернівецька	
2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Рівень зайнятості працездатних осіб, %													
64,7	60,9	64,7	63,3	60,4	59,0	65,3	62,9	62,7	59,9	60,4	58,5	59,3	57,0
Рівень зареєстрованого безробіття населення працездатного віку до економічно активного населення працездатного віку, %													
2,7	2,6	2,0	1,8	2,9	2,8	2,3	2,2	2,5	2,4	2,3	2,3	1,9	1,7
Рівень безробіття серед осіб працездатного віку, %													
8,4	10,3	8,2	9,6	7,8	8,6	7,5	8,8	10,3	11,7	10,3	12,0	8,6	10,2

* Складено за [6]

біття до максимальних рівнів кризи 2009 р. Так, рівень зареєстрованого безробіття у Львівській, Закарпатській, Волинській, Рівненській та Чернівецькій областях знизився порівняно з 2013 р. лише на 0,1–0,2 в.п., при цьому частка зареєстрованих безробітних становила 1,7–2,8 % населення працездатного віку Чернівецької та Івано-Франківської областей (у сільській місцевості та у міських поселеннях в середньому по 1,6 %).

Наголосимо, що за професійними групами найбільшу частку серед безробітних у Волинській, Тернопільській, Закарпатській та Чернівецькій областях склали працівники сфери торгівлі та послуг (15,6 %), фахівці (15,5 %) та професіонали (13,7 %), за статевовіковою ознакою жінки склали 58,7–69,6 %, молодь віком до 35 років (34,6–51,3 %), частка вивільнених працівників становила 5,7–7,2 %. Проте близько 40 % зареєстрованих безробітних є мешканцями сіл західного регіону.

Крім того, відбулося різке зростання кількості зареєстрованих безробітних, які припинили реєстрацію (на 28,7 %). Такі зміни здебільшого відбулися за рахунок безробітних чоловіків, які припинили реєстрацію, з інших причин відбулося зростання на 47,9 % (основна причина зняття з обліку безробітних чоловіків – ситуація, що склалася в Україні, зокрема часткова мобілізація).

Додамо також, що збереження трудонадлишкової кон'юнктури ринку праці та посилення структурного дисбалансу системи вакансій обумовлені низьким рівнем професійної мобільності працівників, невиконанням суб'єктами підприємницької діяльності планових завдань щодо ство-

рення та ліквідації нових робочих місць, невідповідністю рівня освіти незайнятих громадян заявленим вакансіям.

Як видно з табл. 3, у 2013–2014 рр. в усіх західних регіонах України посилювалися дисбаланси попиту та пропозиції робочої сили:

- пропозиція робочої сили перевищувала в 35–97 разів потребу в ній (в Івано-Франківській області – у 157 разів);
- в окремих районах Львівської, Закарпатської, Волинської та Чернівецької областей спостерігався надлишок жіночої робочої сили на ринку праці, що обумовлено відсутністю робочих місць для працевлаштування та нелегальною зайнятістю жінок, які проживають у сільській місцевості;
- не виконано річні планові завдання створення суб'єктами підприємництва нових робочих місць у Львівській (80,3 % виконання), Тернопільській (92,0 %), Волинській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях (не більше 95 %);
- рівень співвідношення створених до ліквідованих робочих місць склав у середньому 23,6 %, при цьому юридичними особами створено лише 8,9–11,1 % робочих місць (решту – фізичними особами з правом найму робочої сили) та більше половини вакансій передбачалося для робітників, понад третину – для службовців, решту – для осіб без професійної підготовки.

Необхідно констатувати, що зростання тіншового та неформального сегменту зайнятих виявляється у зайнятос-

Показники попиту та пропозиції робочої сили в західних регіонах України у 2013–2014 рр.*

Західні регіони України													
Волинська		Закарпатська		Івано-Франківська		Львівська		Рівненська		Тернопільська		Чернівецька	
2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб													
38,0	36,3	35,9	31,8	48,6	47,1	77,2	77,2	50,4	48,5	47,5	45,5	27,5	25,5
Потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб													
0,5	1,0	0,6	0,5	0,5	0,3	1,1	0,99	1,1	0,8	1,2	1,3	0,5	0,4
Співвідношення між пропозицією та попитом на робочу силу, разів													
76	36,3	59,83	63,6	97,2	157	70,18	77,98	45,82	60,63	39,58	35	55	63,75

* Складено за [6]

ті населення на підприємствах без реєстрації, збільшенні номінальної зайнятості та тінгової човникової торгівлі. Так, у 2014 р. тінговою зайнятстю охоплено понад 50 % усього працездатного населення України.

Серед зайнятого населення 26 % були зайняті у неформальному секторі економіки, зокрема: у сільському, лісовому та рибному господарствах (37,1 %), оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів – 23,5 %, будівництві – 14,7 %, а також у сфері транспорту та зв'язку, діяльності готелів та ресторанів. Значні масштаби поширення неформальної зайнятості характерні, насамперед, для західних регіонів, що зумовлено концентрацією на цих територіях аграрного сектора економіки. Так, найвищий показник фіксується в Чернівецькій області (50–58 %), де він удвічі більший, ніж середній по країні. У Львівській, Закарпатській, Тернопільській та Чернівецькій областях відбувається формування мікроринків праці, неформальна зайнятість виступає основним або допоміжним джерелом доходів для 40–54 % домогосподарств [2]. Найбільш поширеними джерелами отримання неформальних доходів у 2014 р. були: власний незареєстрований бізнес (21,1 %) та заробітна плата «в конвертах» (28,9 %) [8]. Аналіз неформальної зайнятості у розрізі вікових груп свідчить, що найвищий її рівень характерний для осіб у віці 15–24 років (33,2 %) та у віці 60–70 років (41,1 %).

Окрім того, відбувається посилення мотивації до нарошування обсягів прикордонної торгівлі у Львівській, Закарпатській та Чернівецькій областях, яке обумовлене тим, що у малих містах та сільській місцевості дохід мешканців від прикордонної торгівлі значно вищий від основного заробітку. Так, співвідношення обсягів контингентів необлікованих зайнятих склало 1:4, тоді як чисельність «човників» складає близько 500 тис. осіб. У сільській місцевості майже вдвічі більший відсоток людей, що займаються прикордонною торгівлею, віком від 61 року і більше; найбільший відсоток молоді, залученої до прикордонної торгівлі, спостерігається у великих містах прикордонних районів, що, у свою чергу, призводить до збільшення обсягів неофіційної зайнятості та нелегальної торгівлі [1, с. 25–31].

Внаслідок неефективного регулювання міграційних процесів та збільшення попиту на некваліфіковану робочу силу проявляються значні негативні соціальні та економічні наслідки для збереження високоякісного трудового потенціалу західних регіонів, зокрема у:

- високих міграційних інтенціях найбільш кваліфікованої та репродуктивно активної частини населення. За останні роки у Львівській області та інших західних регіонах спостерігається міграція кваліфікованих кадрів із сільської місцевості до міст. Трудоресурсний потенціал зосереджений у містах і систематично поповнюється вихідцями із сіл. За таких умов найбільш вразливою в сенсі отримання місця праці є молодь, рівень здобутої освіти якої нівелюється в умовах конкуренції, і молоді люди з повною вищою освітою змушені працювати як представники простих професій або ж мігрувати за кордон. Щороку кількість охочих виїхати за кордон, зокрема, в західних регіонах України, збільшується на понад 10 %. Результати проведеного у 2014 р. дослідження засвідчили, що 71,8 % опитаних студентів Львівської, 7,7 % Івано-Франківської, 3,5 % Закарпатської та 3,32 % Волинської областей демонструють значну схильність до міграції, і її головним чинником визначають безробіття в Україні. Так, серед усіх опитаних респондентів найбільше виявили бажання поїхати за кордон з метою працевлаштування (81,9 %); з 33 % потенційних трудових мігрантів 88,9 % бажають виїхати за кордон на постійне місце проживання; 93,8 % опитаних бачать своє майбутнє за кордоном. Результати дослідження зовнішньої трудової міграції засвідчили, що 61 % трудових мігрантів з Чернівецької області та 53 % з Волинської області мають повну або незакінчену вищу освіту [5];
- збереженні негативної динаміки та розбалансованості зареєстрованого ринку праці у професійно-кваліфікаційному розрізі, що обмежує можливість працевлаштування фахівців та задоволення потреб роботодавців у високоосвічених кадрах. Найбільший попит на початок 2015 р. спостерігався на кваліфікованих робітників у Закарпатській області (44,4 % від усіх вакансій), тоді як 20,5 % населення, що шукають роботу, – особи без професії; у Львівській області найменший попит – на кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибацтва (0,3 %), технічних службовців (2,3 %) (навантажен-

ня на одне робоче місце цих категорій працівників складало 177 та 113 осіб відповідно), найбільший дефіцит вакантних місць на кінець 2014 р. спостерігався на законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів та професіоналів – 20,5 % усіх заявлених вакансій; попит на ринку праці Чернівецької області у 2014 р. становили робітники (62 % від безробітного населення), службовці (27 %), особи, що не потребують спеціальної підготовки (11 %), серед яких молодь до 35 років (36 %), жінки (48 %) та сільські мешканці (82 %). При цьому рівень обороту з прийняття робочої сили протягом 2014 р. зменшився у Львівській області – на 3 в.п., Рівненській – 3,1 в.п., Закарпатській – на 3,9 в.п. і склав в середньому 17–24 %; незмінним залишився рівень вибуття (20–25 % середньооблікової кількості штатних працівників) при збільшенні на 2 % кількості працівників, переведених з економічних причин на неповний робочий день. Збереглася тенденція до збільшення частки самостійно зайнятих та скорочення частки найманих працівників з інтенсивним перерозподілом на користь сфери послуг [4];

- погіршенні трудоресурсного забезпечення окремих секторів економіки західних регіонів, що виявляється у низькому освітньому рівні розвитку трудового потенціалу сільських територій, зростанні частки фахівців з повною або незакінченою вищою освітою серед трудових мігрантів. Порівняння рівнів освіти міського та сільського населення Волинської, Закарпатської, Львівської, Рівненської, Івано-Франківської та Чернівецької областей у 2014 р. свідчить, що серед мешканців міст, частки осіб з повною, базовою та неповною вищою освітою, як і раніше, значно вищі, ніж серед селян. Якщо у структурі населення серед офіційно зайнятих повну вищу освіту мали 24–26 % населення у віці 22 роки і старші, (у малих містах – 24 %, на селі – 12 %), професійно-технічну – 22–25 %, повну загальну середню освіту – 22–27 % осіб у віці 18 років і старші, 10–17 % – особи у віці 16 років і старші з базовою загальною середньою освітою, при цьому серед неформально зайнятого населення понад дві третини склали особи, які мали професійно-технічну та повну загальну середню освіту, то серед «човникових» торгівців та трудових мігрантів цей показник значно вищий і склав 24,2 % та 19,4 % відповідно [7].

Зважаючи на окреслені економічні перешкоди та критичні соціальні чинники, які не сприяють забезпеченню розвитку ринку праці західних регіонів України, доцільно на рівні обласних та районних органів виконавчої влади створити підрозділи управління реформами, здатні забезпечити розробку стратегії реформ у соціальній політиці та реалізувати напрями соціальної консолідації населення регіонів. Так, для активізації впливу соціальної політики на зростання регіональної економіки та розвитку ринку праці вважаємо за доцільне розробити та реалізувати просторову стратегію регіональних ринків праці у коротко- та довгостроковій перспективі:

- з метою забезпечення збалансованого розвитку регіону підрозділам управління реформами необхідно розробити систему програмних і прогнозних документів розвитку територіальних ринків праці. При цьому необхідно розглянути можливості запровадження на регіональному рівні комплексного просторового планування потреби в робочій силі, формування багатосторонніх регіональних угод працевлаштування, створення національної системи індикаторів розвитку ринку праці та складання комплексних коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів, індикативних планів формування рівноважної кон'юнктури регіональних ринків праці, включаючи механізм корекції планів;
- в рамках створення Національного агентства зайнятості місцевим органам виконавчої влади потрібно забезпечити модернізацію сервісу обслуговування шукачів роботи та роботодавців, шляхом створення інформаційно-консультаційних центрів для роботи з підлітками, молоддю, жінками, що виховують дітей, внутрішньо переміщеними особами. Доцільно запровадити супровід працівників служби зайнятості окремих категорій безробітних після їхнього працевлаштування упродовж 6 місяців та розширити можливості Єдиної інформаційно-аналітичної системи служби зайнятості щодо надання послуг безробітним і роботодавцям;
- з метою реалізації заходів з легалізації «тіньової» зайнятості та підтримки конкурентоспроможності економічно активного населення на ринку праці міським районним центрам зайнятості слід продовжити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед роботодавців (шляхом проведення семінарів, круглих столів, індивідуальних зустрічей з роботодавцями та бліц-навчання роботодавців) з питань компенсації витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування України на випадок безробіття та поширення прав осіб віком старше 45 років на отримання ваучерів для перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації, забезпечення доступності таких осіб до інформації щодо видачі ваучерів;
- задля активізації створення рентабельних об'єктів агротуристичного бізнесу необхідно продовжувати практику ефективної співпраці Українського фонду підтримки підприємництва та Асоціації «Центр Європейської Співпраці» (м. Дзержонув, Республіка Польща), що, у свою чергу, має зробити свій внесок у вирішення таких більш глобальних соціально-економічних питань, як: підвищення рівня добробуту мешканців села, зниження рівня безробіття, активізації місцевого самоврядування та підвищення рівня партнерства «бізнес-влада-громада»;
- з метою підвищення стабільності і привабливості сектора формальної зайнятості органам місцевого самоврядування потрібно сприяти фінансовій підтримці малого підприємництва шляхом ство-

рення Банку покриття ризиків (страхового банку) для рефінансування, відшкодування відсотків бізнесу за користування валютою. Для реальної дії такого фінансового інструменту необхідно на законодавчому рівні прийняти блок законів про фінансово-банківську діяльність;

- задля реформування сфери молодіжної зайнятості районним центрами зайнятості у співпраці з молодіжними центрами праці та роботодавцями необхідно забезпечити укладення багатосторонньої Угоди про співпрацю з питань організації неформальної зайнятості молоді та реалізації проекту «Організація неформальної зайнятості молоді» за трьома пріоритетними напрямками: організація громадських робіт (за рахунок місцевих бюджетів), відродження студентських трудових загонів та участі у проекті Європейського Союзу (за рахунок отримання гранту на організацію тимчасової зайнятості учнівської та студентської молоді із числа внутрішньо переміщених осіб впродовж 1,5 років). З метою розвитку молодіжного ринку праці сільських територій необхідно розглянути доцільність створення Українського фонду підтримки розвитку сільських територій, який акумулюватиме кошти за рахунок відрахувань суб'єктів господарювання усіх форм власності в розмірі 1,5 % доходів.

Важливо, щоб посилення впливу освітньої компоненти на формування високоякісного трудового потенціалу і наукове забезпечення у сфері збалансованого розвитку регіону включало такі заходи:

- з метою реалізації ідей збалансованого розвитку необхідно продовжити розповсюдження знань про збалансований розвиток серед населення, педагогів, журналістів та осіб, котрі приймають рішення шляхом: розробки програм наукових досліджень з проблем збалансованого розвитку і реалізації науково-дослідних проектів з найбільш актуальних проблем збалансованого розвитку; учбових планів і програм збалансованого розвитку; підвищення кваліфікації викладачів з питань збалансованого розвитку; введення спецкурсів зі збалансованого розвитку у вищій школі; відкриття учбових закладів з перепідготовки кадрів для всіх рівнів управління; формування науково-освітніх центрів зі збалансованого розвитку;
- з метою створення системи стратегічного планування потреб економіки західних регіонів у висококваліфікованих кадрах за видами економічної діяльності та у професійно-кваліфікаційному розрізі слід забезпечити формування системи навчальних закладів для надання високоякісних освітніх послуг з використанням наявних ресурсів. Для цього необхідно створити освітні округи та модернізувати мережу загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, у т. ч. шкіл-інтернатів; підвищити якість та рівний доступ населення до загальної середньої освіти, зокрема в сільській місцевості шляхом формування на основі системи вищих навчальних закладів та

науково-дослідних установ системи навчання для осіб, які не мають вищої освіти, короткострокових курсів з певної тематики з доступом до них широкого кола громадськості; забезпечити функціонування системи ступеневої (аграрної, технічної, гуманітарної) освіти через створення науково-освітніх центрів та сучасних центрів професійної освіти із впровадження новітніх технологій для пріоритетних видів діяльності економіки регіону;

- відділам освіти обласних та райдержадміністрацій доцільно систематично проводити ярмарки професій, кар'єри, освітніх програм та послуг для випускників загальноосвітніх шкіл; популяризувати робітничі професії пріоритетних видів економічної діяльності шляхом проведення професіографічних екскурсій, презентацій професій, днів відчинених дверей навчальних закладів, професійних турнірів, виїзних акцій з використанням мобільних засобів служби зайнятості, профорієнтаційних терміналів;
- з метою удосконалення системи збирання та обробки даних щодо стану та перспектив розвитку трудового потенціалу відділам освіти обласних та районних державних адміністрацій необхідно розробити комплексний підхід до прогнозування потреб виробничої та невиробничої сфери у кваліфікованих спеціалістах і робітниках з урахуванням структури економіки регіонів; запровадити на систематичній основі репрезентативне обстеження працездатного населення з проблем зайнятості з метою визначення показників освітньо-професійної відповідності, а також обсягів вертикальної та горизонтальної мобільності працівників; забезпечити розробку методології збирання та визначення даних щодо кваліфікаційного складу працівників та його відповідності отриманій ними освіті (не проведено жодного дослідження); соціально-демографічних та регіональних показників розбалансування потреб економіки та професійної пропозиції наявного трудового потенціалу;
- в цілях забезпечення виконання завдань, визначених обласною комплексною програмою «Вчитель» на 2013–2022 роки органам сільських рад та райдержадміністрацій треба сприяти у підготовці педагогічних фахівців із числа сільської молоді шляхом видачі щонайменше 100 цільових направлень для вступу у ВУЗи на педагогічні спеціальності.

Висновок. На етапі значних економічних потрясінь реформування соціальної політики набуває значної ваги, адже може дозволити завадити зростанню негативних тенденцій в економіці як країни, так і на регіональному рівні. Відтак, пріоритетними напрямами та засобами активізації впливу соціальної політики на зростання регіональної економіки мають стати окрім реалізації просторової стратегії розвитку регіональних ринків праці у коротко- та довгостроковій перспективі та посилення впливу освітньої компоненти на формування високоякісного трудового потенціалу і наукове забезпечення у сфері збалансованого розвитку регіону, також зниження рівня соціально-економічної

нерівності і бідності, підвищення рівня та якості трудового життя економічно активного населення, формування інституційної бази збалансованого розвитку у напрямі покращення політики соціального захисту та удосконалення бюджетних механізмів реалізації соціальної підтримки населення, реалізація цілісно-територіального підходу до формування соціальної інфраструктури та реорганізації соціального комплексу. Відповідно в подальших дослідженнях варто акцентувати увагу на засобах активізації реалізації стратегічних пріоритетів соціальної політики в контексті забезпечення зростання ринку праці та економіки регіону в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленький П. Ю. Конкурентність на транскордонних ринках: монографія / П. Ю. Беленький, Є. Е. Матвєєв та ін. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. – 215 с.
2. Візняк Ю. Зайнятість населення у прикордонному районі / Ю. Візняк // Вголос: щоденна інтернет-газета. – 27.03.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1178/>
3. Ринок праці у 2014 році: доповідь за даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності, обстежень підприємств, установ та організацій, а також за адміністративною інформацією державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/dop/04/dop_pr_2014.zip
4. Засадко В. В. Щодо мінімізації негативних наслідків трудової міграції в Карпатському Єврорегіоні: аналітична записка / В. В. Засадко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1179/>
5. Звіт про результати дослідження міграційних настроїв студентів Львова / Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/04/zvitpj.pdf>
6. Інтернет-ресурси Головного управління статистики у Львівській, Волинській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях.
7. Флейчук М. І. Інституційні механізми залучення коштів трудових мігрантів як інвестиційного ресурсу розвитку економіки периферійних територій західних регіонів України: аналітична записка / М. І. Флейчук, О. А. Радіца, О. Р. П'ятковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1338/>
8. Худичький В. Неформальні трудові відносини / В. Худичький // Дзеркало тижня: щотижнева інтернет-газета. – 12.06.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/business/neformalni-trudovi-vidnosini-nini-lishe-tretina-pidpriyemstv-ne-planuye-skorochuvati-kilkist-svoyih-pracivnikiv.html>

REFERENCES

Bieliencyi, P. Yu. et al. Konkurentnist na transkordonnnykh rynkakh [Competitiveness trans-border markets]. Lviv: Instytut regionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2005.

Fleichuk, M. I., Raditsa, O. A., and Piatkovska, O. R. "Instytutsiini mekhanizmy zaluchennia koshtiv trudovykh mihrantiv yak investytsiinoho resursu rozvytku ekonomiky peryferiinykh terytorii zakhidnykh rehioniv Ukrainy" [Institutional mechanisms fundraising migrant workers as an investment resource of economic development of peripheral areas of the western regions of Ukraine]. <http://www.niss.gov.ua/articles/1338/>

"Internet-resursy Holovnoho upravlinnia statystyky u Lvivskii, Volynskii, Ivano-Frankivskii, Chernivetskii ta Zakarpatskii oblastiakh" [Online resources Main Statistical Office in Lviv, Volyn, Ivano-Frankivsk, Chernivtsi and Zakarpattya regions].

Khudytskyi, V. "Neformalni trudovi vidnosyny" [Neformalni labor relations]. Dzerkalo tyzhnia. <http://gazeta.dt.ua/business/neformalni-trudovi-vidnosini-nini-lishe-tretina-pidpriyemstv-ne-planuyeskorochuvatikilkist-svoyih-pracivnikiv.html>

"Rynok pratsi u 2014 rotsi: dopovid za danymy vybirkovoho obstezhennia naseleennia (domohospodarstv) z pytan ekonomichnoi aktyvnosti, obstezhen pidpriyemstv, ustanov ta orhanizatsii, a takozh za administratyvnoiu informatsiieiu derzhavnoi sluzhby zainiatosti" [The labor market in 2014, according to a report sample survey of population (households) on the economic activity, surveys of enterprises, institutions and organizations, a management information as for state employment]. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/dop/04/dop_pr_2014.zip

Vizniak, Yu. "Zainiatist naseleennia u prykordonnomu raioni" [Employment in the border area]. Vholos. <http://www.niss.gov.ua/articles/1178/>

"Zvit pro rezultaty doslidzhennia mihratsiinykh nastroiv studentiv Lvova" [Report on the results of the study of migration attitudes of students of the city]. <http://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/04/zvitpj.pdf>

Zasadko, V. V. "Shchodo minimizatsii nehatyvykh naslidkiv trudovoi mihratsii v Karpatskomu Yevrorehioni" [To minimize the negative effects of migration in the Carpathian Euroregion]. <http://www.niss.gov.ua/articles/1179/>